

2-32 ΑΦΙΕΡΩΜΑ

● **Πιτυούσσα - Πέτζα - Σπέτσες.**
Αναδρομή στην προϊστορία και την ιστορία του νησιού.
Του **Αδώνιδος Κύρου**

● **Οι Σπέτσες κατά τον 7ο-9ο αι. μ.Χ.**
Νεώτερα ευρήματα και ιστορική τοποθέτηση.
Της **Αικ. Καλαντζή - Σμυρνάκη**

● **Το Μουσείο Σπετσών.**
Ενα «διαχρονικό» μουσείο.
Της **Χαρίλειας Κουιάκου.**

● **Θησαυροί από τους βυθούς του χρόνου.**
Τα ευρήματα των προϊστορικών ναυαγίων Δοκού και Ιρίων.
Του **Γιάννη Βήχου**

● **Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα.**
Η Μεγάλη Κυρά των Σπετσών και πρωτοκαπετάνισσα του Αγώνα.
Του **Φίλιππου Δεμερτζή-Μπούμπουλη.**

● **Η συμβολή των Σπετσών στο '21.**
Η εξέγερση της 3ης Απριλίου 1821 και τα θαλασινά ανδραγαθήματα.
Του **Παύλου Παρασκευαΐδη**

● **Καραβοκύρηδες και ναυμάχοι.**
Τα μεγάλα «σόγια» των Σπετσών και η προσφορά τους.
Του **Γιώργου Σταματίου**

● **Παραδοσιακή αρχιτεκτονική.**
Καταβολές, επιδράσεις, εξέλιξη.
Της **Μαριάννας Α. Φιλήντρα**

● **Το κωδωνοστάσιο του Αγ. Νικολάου.**
Των **Μαρίας Μαγνησαλή - Θεμιστοκλή Μπιλή**

● **Ο ευεργέτης Σωτ. Αναργύρου.**
Αναργύρειος και Κοργιαλένειος Σχολή Σπετσών.
Του **Γιώργου Σταματίου**

● **Ιωάννης Αλταμούρας, Ιωάννης Κούτσης.**
Δύο μεγάλοι Έλληνες θαλασσογράφοι.
Του **Μανώλη Βλάχου**

● **Ελένη Αλταμούρα - Μπούκουρα.**
Σπαράγματα από το βίο της Σπετσιώτισσας ζωγράφου.
Της **Ρέας Γαλανάκη**

● **Οι Σπέτσες και ο «Μάγος».**
Το νησί όπως το βίωσε και το ανάπλασε λογοτεχνικά ο Τζών Φώουλης.
Του **Φαίδωνος Ταμβακάκη**

Εξώφυλλο: Σπέτσες, ο παραλιακός δρόμος προς το γραφικό Παλιό Λιμάνι (φωτ.: Κώστας Ξενιάκης).

Υπεύθυνη «Επτά Ημερών»
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΡΑΪΟΥ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Πιτυούσσα - Πέτζα - Σπέτσες

Αναδρομή από την προϊστορία έως τη νεότερη ιστορία του νησιού



Η πρώτη χαρτογραφική απεικόνιση των Σπετσών οφείλεται στο Γάλλο χαρτογράφο και περιηγητή **André Thevet**, που στα μέσα του 16ου αι. συνέταξε ένα *isolarium* (νησιωτικό οδηγό για τους ναυτιλλομένους) του Αιγαίου. Το έργο εκείνο τελικά δεν εκδόθηκε, όμως στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη υπάρχουν δοκίμια από τους χάρτες του **Thevet**. Παρά τη σχηματική απόδοση του νησιού, μεταφέρεται η σημαντική πληροφορία ότι, κατά την περίοδο 1500-1600, η πόλιχνη των Σπετσών είχε και πάλι αναπτυχθεί στο Παλιό Λιμάνι, όπου σημειώνεται η ύπαρξη και πύργου, όπως πύργος σημειώνεται επίσης στο Καστέλλι και ένα μοναστήρι στον Κόλπο των Αγίων Αναργύρων.

Του **Αδώνιδος Κύρου**

Δημοσιογράφου

«Όπου κι αν βάλω πλώρη, εδώ αράζω...»
Οδυσσεάς Ελύτης

ΓΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ, γη παντοδύναμη, που κι όταν κατακτήθηκε, αυτή κατέκτησε τον κατακτητή. Γη πανέμορφη που στα σπλάχνα της κρατάει τις ανθρώπινες ρίζες, καθοδηγώντας τα βήματα εκείνου που θα θελήσει να ανασύρει τον ατίμητο θησαυρό της γνώσεως του παρελθόντος. Κάθε ξηρά και κάθε θάλασσα έχουν και μια δική τους ιστορία να διηγηθούν, καθώς ξετυλίγεται το νήμα της συνέχειας μέσα από την αχλύ των μύθων και των θρύλων. Εδώ και χρόνια, οι επιστήμονες που έχουν την αρχαιολογία για πίστη θερμουργή, επιδίδονται στον εντοπισμό και την αποκάλυψη καταλοίπων του παρελθόντος, που επιβεβαιώνουν τις ιστορικές πη-

γές και τις παραδόσεις του κάθε τόπου. Πηγές και παραδόσεις που πολλά μαρτυρούν για θεούς και ημίθεους, για βασιλιάδες και συγκλονιστικά γεγονότα, αλλά πολύ λίγα μας διηγούνται για τους απλούς ανθρώπου που ζυμώθηκαν με τη γη τους

λικού Κόλπου, εκεί που οι αγριεμένες θάλασσες έρχονται να ξαποστάσουν, μαγεμένες θαρρείς κι αυτές από τη γλυκύτητα και την ηρεμία του τοπίου.

Βέβαια η γειτνίαση του νησιού μας με την απέναντι πελοποννησιακή ακτή και η μικρή, σχετικά, απόσταση που το χωρίζει από την πολυθόρυβη πρωτεύουσα, έχουν και εδώ ωθήσει την εκτός μέτρου και κάθε λογικής τουριστική ανάπτυξη, η εγκληματική αμέλεια αφήνει αποκαΐδια στη θέση του καταπράσινου πευκόδασους και η ρύπανση της θάλασσας προσβάλλει τις άλλοτε πεντακάθαρες παραλίες. Όμως, οι Σπέτσες, σε πείσμα των σημερινών δεινών, διατηρούν τα φυσικά εκείνα θέλητρα, που δένουν τον άνθρωπο με τη γη και τον κρατούν για πάντα εραστή της. Τι κι αν τα πλήθη κατακλύζουν το νησί στις περιόδους τουριστικής αιχμής; Τι κι αν τα νέα ήθη αλλοιώνουν και

Επιμέλεια αφιερώματος:
Κ.ΣΤΗΣ ΓΙΟΥΡΓΟΣ

και συμμερίστηκαν τον πόνο της ζωής πάνω σε αυτή. Ηρθαν άσημοι κι έφυγαν άγνωστοι, όταν όμως η τύχη το φέρει, η ύπαρξη αυτών, των ταπεινών μπορεί να αποτελέσει τον καταλύτη που δίνει απαντήσεις σε κρίσιμα ερωτήματα και οδηγεί σε συμπεράσματα αδιάγνωστα με τα μέχρι τώρα δεδομένα. Αυτή είναι η περίπτωση και των ανθρώπων που κατοίκησαν τις Σπέτσες, το μικρό καταπράσινο νησί στην είσοδο του Αργο-



Αποψη των Σπετσών από το ύψωμα του Προφήτη Ηλία. Στο βάθος η ακτή της Κόστας, στην Πελοπόννησο (φωτ.: Μιχ. Κωσταράς).



Η περιοχή της Ντάπιας, σημερινό εμπορικό κέντρο και κεντρικό λιμάνι των Σπετσών, από την αποβάθρα (φωτ.: Μιχ. Κωσταράς).



Το Παλιό Λιμάνι των Σπετσών (Μπάλιτζα), όπου η συνοικία των ναυπηγείων. Στο βάθος ταρσανάδες με θολωτή στέγασση (φωτ.: Μιχ. Κωσταράς).

μεταβάλλουν τα έθιμα και τους χαρακτηριστικές των ευμετάβολων νησιωτών; Στις πευκόφυτες βουνοκορφές και στα δαντελωτά ακρογιάλια τίποτα δεν έχει αλλάξει. Και η γη, η θαλασσινή, καλεί τον εραστή της για μεθυστική συνεύρεση, σε ηλιόλουστες μέρες και φεγγαρόφωτες βραδιές.

Μέσα από τα κύματα...

Μέσα από τα κύματα που εδώ και εκατοντάδες χιλιάδες χρόνια καταβύθισαν την Αιγαίδα, αφήνοντας μόνο τις ψηλότερες κορυφές των βουνών της να προβάλλουν στο Αρχιπέλαγος του Αιγαίου, αναφάνηκαν και τα νησιά του Αργοσαρωνικού, μαζί και οι Σπέτσες. Στο παιχνίδι των κυμάτων με τους αιώνες και τις χιλιετίες που ακολούθησαν, οι περίοδοι

των ψυχρών και των θερμών κλιμάτων, που, αντίστοιχα οδηγούσαν στον σχηματισμό ή στη διάλυση των παγετώνων του κεντροευρωπαϊκού χώρου, έβρισκαν τα τρία νησιά στην είσοδο του Αργολικού Κόλπου (Υδρα, Δοκός και Σπέτσες) άλλοτε να ενσωματώνονται στην επεκτεινόμενη από την κάθοδο της επιφάνειας της θάλασσας ακτή της Αργολίδας και άλλοτε να καταποντίζονται στα ανυψούμενα νερά της Μεσογείου. Μάρτυρες της προϊστορικής αυτής περιπέτειας των νησιωτικών εδαφών του Αργολικού Κόλπου έχουν απομείνει τα κατάστικτα από απολιθώματα μαλακίων (κυρίως μύδια και στρείδια) ασβεστολιθικά πετρώματα, ακόμη και στις βουνοκορφές των 300 και 400 μέτρων!

Δεν είναι παρά μόνον στο τέλος

της νεότερης Παλαιολιθικής εποχής, κάπου 30.000 χρόνια από σήμερα, που ο άνθρωπος κάνει για πρώτη φορά την εμφάνισή του στην ενδοχώρα της Αργολίδας, σαν κυνηγός που καταδίωκε τη λεία του. Ήταν, τότε, η τελευταία περίοδος των παγετώνων και τα νησιά αυτά, καθώς η στάθμη της θάλασσας είχε πέσει δραματικά, αποτελούσαν τμήματα ξηράς της Αργολίδας, χωρίς, όμως, μέχρι τώρα, να έχουν σε αυτά διαπιστωθεί ίχνη διαβάσεως του προϊστορικού κυνηγού, που με κατοικία το σπήλαιο Φράνγγι στον σημερινό κόλπο της Κοιλιάδας, βόρεια των Σπετσών, περιέτρεχε την παγωμένη αργολική στέπα.

Με το τέλος της Παλαιολιθικής εποχής και την επικράτηση θερμού κλίματος άμεση συνέπεια του οποί-

ου ήταν η άνοδος της θάλασσας επιφάνειας, Υδρα και Δοκός αποχωρίζονται της ακτής της Αργολίδας, ενώ οι Σπέτσες εξακολουθούν μέχρι και το τέλος της Μεσολιθικής εποχής (8000 π.χ.) να συνδέονται με έναν ομφάλιο λώρο, θα έλεγε κανείς, δηλαδή με μια στενή λωρίδα γης με την απέναντι ακτή στο ύψος της σημερινής Κόστας. Από την περίοδο αυτή έχουμε μερικές λεπίδες από πυριτόλιθο, που κάποιοι από τους προϊστορικούς κυνηγούς άφησαν γύρω από πηγές νερού στην περιοχή της Ζογεριάς, στη βόρεια ακτή του νησιού.

Ένα νησί είναι έδαφος της θάλασσας. Φυσικό είναι, λοιπόν, και οι άνθρωποι που σε κάθε χρονική περίοδο βρίσκονται να κατοικούν σε αυτό, να εξαρτώνται άμεσα από το υγρό

Συνέχεια στην 4η σελίδα

Συνέχεια από την 3η σελίδα

στοιχείο που τους περιβάλλει, ταυτίζοντας την ύπαρξή τους με αυτό. Έτσι και στις Σπέτσες, προϊστορία και ιστορία είναι στενά συνυφασμένες με τη θάλασσα, αφού μάλιστα, το μικρό και βραχώδες αυτό νησί δεν διαθέτει εδάφη για καλλιέργειες ή υπέδαφος για μεταλλευτική εκμετάλλευση. Γι' αυτό και ο Σπετσιώτης πάντοτε ήταν θαλασσινός και η ζωή πάνω στο νησί του τη θάλασσα είχε για αντικείμενο κάθε σκέψης και κάθε ενέργειας των ανθρώπων του.

Ήδη από τα χρόνια της πρώτης αναπτύξεως του θαλάσσιου διαμετακομιστικού εμπορίου, στα χρόνια της ακμής του κράτους της Λέρνας, στον μυθό του Αργολικού Κόλπου, κατά την πρώιμη Εποχή του Χαλκού (Πρωτοελλαδική Περίοδος II, γύρω στο 2300 π.Χ.), το νησί των Σπετσών κατέχει επίκαιρη θέση στις ναυτικές επικοινωνίες των Πρωτοελλαδικών ναυτιλλομένων, που σε τρία τουλάχιστον σημεία των ακτών της (Αγία Μαρίνα, Αγία Παρασκευή και Ζογεριά) βρίσκουν φιλόξενους λιμενικούς σταθμούς για να τραβήξουν στην ακρογιαλιά τα αρχέγονα πλοιάριά τους, με τα οποία διασχίζουν τις θάλασσες του Αιγαίου, εμπορευόμενοι τα αγγεία τους και γεωργικά προϊόντα, με αντάλλαγμα το χρηστικό ηφαιστειογενές πέτρωμα του οψιανού της Μήλου ή το πολύτιμο μέταλλο του χαλκού.

Πιτυούσσα

Όπως αναφέρουν οι μεταγενέστεροι αρχαίοι γεωγράφοι και περιηγητές Στράβων (1ος αιώνας π.Χ.) και Πausανίας (2ος αιώνας μ.Χ.), το όνομα των Σπετσών ήταν Πιτυούσσα, δηλαδή τόπος κατάφυτος από πεύκα (πιτυούς=πευκώνας), ονομασία που έχει την καταγωγή της στα προελληνικά εκείνα χρόνια, κάπου 45 αιώνες από σήμερα. Με το όνομα αυτό, το καταπράσινο νησάκι του Αργολικού περνάει από τους προϊστορικούς στους ιστορικούς χρόνους, για να παραφθαρεί στα σκοτεινά μεσαιωνικά



Ο ναός της Αγίας Τριάδος του Καστελλίου. Η ίδρυση του οικισμού Καστέλλι τοποθετείται στον 16ο αι. Το 1770 καταστράφηκε από Τουρκαλβανούς, σε αντίποινα για τη στάση των Σπετσιωτών κατά τον Ρωσοτουρκικό Πόλεμο, αλλά σύντομα γνώρισε νέα άνθηση (φωτ.: αρχείο Γ. Σταματίου).

κά χρόνια σε Πέτσα, να αλλοιωθεί σε Spetsis από του Βενετσιάνους και να καταλήξει σε Σπέτσα στα χρόνια του μεγάλου ξεσηκωμού του '21 και στο... λογιότατο Σπέτσαι της μεταπελευθερωτικής οργανώσεως του ελληνικού κράτους.

Ας ξαναγυρίσουμε όμως στην αναδρομή μας στο παρελθόν του νησιού αυτού, τόσο γνωστού αλλά συνάμα και τόσο άγνωστου, αφού το παρελθόν του μόνο κατά τα τελευταία χρόνια άρχισε να φωτίζεται. Η κατάρρευση του κράτους της θάλασσας που είχε δημιουργήσει η Λέρνα κατά την 3η χιλιετία π.Χ., αδρανοποιεί και το προϊστορικό υπόβαθρο των Σπετσών, που μόνο 1.000 χρόνια αργότερα παρουσιάζει ίχνη επανακατοικήσεως των ακτών της, με κάποιους μικρούς οικισμούς της ύστερης Μυκηναϊκής περιόδου (13ος και 12ος αιώνες π.Χ.), κοντά σε πηγές νερού, στους κόλπους της Αγίας Μαρίας και των Αγίων Αναργύρων, στη «ρότα» των πλοίων από τα παράλια της Λακωνίας

προς την Αργολίδα και την Αττική. Η μεγάλη ανάπτυξη της πόλεως των Αλιέων Τιρυνθίων, εκεί που σήμερα το Πόρτο Χέλι καθρεφτίζεται στα ήρεμα νερά του ομώνυμου κόλπου, με τον ερχομό των Τιρυνθίων προσφύγων στα μέσα του 5ου αιώνα π.Χ., τονίζει τη στρατηγική σημασία και του νησιού των Σπετσών. Τα θεμέλια δύο ή τριών πύργων, που σαν παρατηρητήρια είχαν στηθεί στις κορυφές του Προφήτη Ηλία, της Ζογεριάς και, απέναντι, στη Σπετσοπούλα (αρχαία ονομασία Αριστερά, καθώς για εκείνους που αντίκρυζαν την αρχαία Πιτυούσσα από την ακτή της Αργολίδος το νησάκι αυτό βρισκόταν στην αριστερή πλευρά της), μαρτυρούν ότι και οι Σπέτσες ακολούθησαν τις περιπέτειες της αργολικής ακτής στα χρόνια του Πελοποννησιακού Πολέμου, με τη σύγκρουση Αθηναίων και Σπαρτιατών, και λίγο αργότερα στην περίοδο του Χρემωνιδείου Πολέμου (3ος αιώνας π.Χ.) με την αντιπαράθεση των Μακεδόνων επιγόνων του Αλεξάνδρου.



Αποψη της Μονής του Αγίου Νικολάου, σημερινής μητρόπολης των Σπετσών. Στον αυλόγυρο του ναού, το πρωί της 3ης Απριλίου 1821, οι Σπετσιώτες ύψωσαν τη σημαία της Επανάστασης.

Το τέλμα της Pax Romana θα ταράξουν οι βαρβαρικές επιδρομές μετά τη διαίρεση της αυτοκρατορίας. Στο Ανατολικό Κράτος, η επιδρομή των Γόθων του Αλάρικου, το 396, θα οδηγήσει κύματα προσφύγων στην Πιτυούσσα, όπου το εκεί ψαροχώρι θα αναδειχθεί σε μια από τις τρεις μεγαλύτερες πόλεις της Αργολίδας (Αργος, Ερμιόνη και Πιτυούσσα), όπως τεκμαίρεται από την αναφορά του νησιού στους φορολογικούς διοικητικούς και εκκλησιαστικούς καταλόγους του Ανατολικού Κράτους κατά τους Πρωτοχριστιανικούς χρόνους (5ος-7ος αι. π.Χ.). Δύο μεγάλοι πρώιμοι χριστιανικοί ναοί (βασιλικές), συγκρότημα θερμών λουτρών (βαλανείο), αγγειοπλαστικά εργαστήρια και πυκνή οικία με επίκεντρο το Παλιό Λιμάνι, αλλά και έναν εκτεταμένο προσφυγικό οικισμό στον κόλπο της Ζογεριάς, συνθέτουν την Πιτυούσσα της μεγάλης ακμής. Όμως, αρχικά η επιδρομή των Βανδάλων του 464 και αργότερα οι δύο σλαβικές επιδρομές (587 και 623) καταρρίπτουν σε ερείπια και εξανδραποδίζουν το νησί, που τον 8ο αιώνα ήταν σχεδόν έρημο.

Επιδρομές

Η παγίωση της φραγκοκρατίας στο νότιο Ελλαδικό χώρο και η ανάδειξη της Βενετίας σε μεγάλη ναυτική δύναμη, δίνουν και πάλι, στους μεσαιωνικούς χρόνους, σημασία στο ξεχασμένο νησί. Το 1262, ο στόλος της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας καταναυμαχεί στα ανοιχτά της Σπετσοπούλας (Sette Pozzi = Επτά Πηγιάδια είναι η ονομασία της νησίδας αυτής στα έγγραφα του Ναυαρχείου της Βενετίας) τον ενωμένο Γενονατικό και Βυζαντινό στόλο, εγκαθιδρύοντας την κατά θάλασσα κυριαρχία της Βενετίας στην Ανατολική Μεσόγειο. Και ενώ η αναφορά των Σπετσών καθιερώνεται στους ναυτικούς χάρτες ως Spetsia (ιταλικά) και Specie (γαλλικά, ολλανδικά και ισπανικά), ο Καταλανός πολέμαρχος και περιηγητής Μουντάνερ δεν κρύβει τον θαυμασμό του για τη φυσική καλλονή του νησιού, όπου διέρχεται στα μέσα του 14ου αιώνα.

Οι συχνές επιδρομές Γενονατών, Καταλανών και Τούρκων κουρσάρων αραιώνουν τον πληθυσμό των Σπετσών, που συγκεντρώνεται στον φυσικά οχυρό λόφο, που μέχρι σήμερα ονομάζεται Καστέλλι, αλλά, κατά τον 16ο αιώνα, ο Γάλλος γεωγράφος Thevet και λίγο αργότερα ο Βενετσιάνος ομοτέχνος του Μπουοντελμόντι, παραθέτοντας τον πρώτο χάρτη του νησιού, αναφέρουν την ύπαρξη λιμενικών εγκαταστάσεων και οικισμού στο Παλιό Λιμάνι, στο ακρωτήριο του οποίου δεσπόζει ένας πύργος, που στη δημόδη παράδοση των Σπετσών έμεινε, μέχρι των αρχών του αιώνα μας, με την ονομασία «Πύργος του Πρίντζηπα», γεγονός που ανάγει την οικοδόμησή του στην περίοδο του φραγκικού Πριγκηπάτου του Μορέα και των Βιλλαρδουίνων αρχόντων του, κατά τον 13ο αιώνα.

Φράγκοι, Καταλανοί, Βενετσιάνοι και Τούρκοι κατακτητές και επικυρίαρχοι διαδέχονται ο ένας τον άλλο στο σκοτάδι των ύστερων μεσαιωνικών

κών αιώνων, χωρίς να αφήσουν οποιαδήποτε συγκεκριμένη πληροφορία για το νησί των Σπετσών. Όμως η οριστική πτώση του βενετοκρατούμενου Ναυπλίου στα χέρια των Οθωμανών, το 1714, φέρνει εκατοντάδες πρόσφυγες, μαζί με αυτούς και πολλούς χριστιανούς Αλβανούς (Αρβανίτες) που ανήκαν στις δυνάμεις των Βενετσιάνων υπερασπιστών της πόλεως, στο ήμερο νησί του Αργολικού Κόλπου, όπως είχε γίνει ενάμιση αιώνα νωρίτερα και στην Υδρα, με την εγκατάσταση εκεί πολυάριθμων ομάδων Αρβανιδών από την Εύβοια.

Η συνθήκη ειρήνης που τερμάτισε τους πολέμους Βενετσιάνων και Τούρκων στην Πελοπόννησο και το Αιγαίο, με το προνομιακό καθεστώς και τις διευκολύνσεις που παραχώρησαν οι Τούρκοι στα δύο νησιά για να βάλουν τελεία και παύλα στις βλάβεις της Βενετίας, φυσικό ήταν να οδηγήσουν μέσα σε λίγες δεκαετίες στην ανάπτυξη του εμπορικού τους στόλου και στη μεγάλη οικονομική ακμή. Ο ανήσυχος όμως χαρακτήρας των Αρβανιδών της Πέτζας (όπως πρόφεραν στη διάλεκτό τους, το νησί της εγκαταστάσεώς τους που η ελληνική του ονομασία ήταν τότε Πέτσα μετά την παραφθορά του αρχαίου ονόματος Πιτυούσσα) και οι στενές σχέσεις με τη Ρωσία της Μεγάλης Αικατερίνης, κατέληξαν στα δραματικά γεγονότα των Ορλωφικών (1770). Οι Τούρκοι έπνιξαν στο αίμα το επιπόλαιο επαναστατικό κίνημα μετά την εσπευσμένη αναχώρηση του μικρού ρωσικού στόλου και κατέστρεψαν το λιμάνι και την οχυρωμένη πόλη των Σπετσών στο Καστέλλι, αναγκάζοντας όσους Σπετσιώτες επέζησαν να πάρουν με τα πλοία τους τον δρόμο της προσφυγιάς στα Κύθηρα, απ' όπου επέστρεψαν πέντε χρόνια αργότερα, μετά την παραχώρηση αμνηστίας από τον σουλτάνο.

Ούτε όμως αυτή η συμφορά –που πολλοί Σπετσιώτες απέδωσαν στην άρνηση των Υδραίων να συμμετάσχουν στο κίνημα, γι' αυτό και η έκτοτε αντιπαράθεση των δύο γειτονικών νησιών– στάθηκε ικανή να ανακόψει την επαναστατηριοποίηση στη θάλασσα και το εμπόριο των Σπετσιωτών ναυτικών και το φλογερό τους πάθος για την ελευθερία που οδήγησαν μια γενεά αργότερα, στο φωτεινό μετέωρο της Εθνικής μας Παλιγγενεσίας. Ο σημερινός επισκέπτης του ειδυλλιακού αυτού νησιού στην είσοδο του Αργολικού Κόλπου είναι πολύ δύσκολο, βέβαια, να αναπλάσει στη φαντασία του το παρελθόν. Και όμως στις ίδιες αυτές παραλίες που σήμερα συνωστίζονται οι παραθεριστές και αναδύεται ο καπνός από τα εστιατόρια και τα ταβερνάκια, στην ίδια αυτή θάλασσα που διασχίζουν τα ταχύπλοα σκάφη και τα γραφικά ψαροκάικα, γράφτηκε η ιστορία ενός μικρού νησιού, που πρόσθεσε ένα ακόμη λιθάρι στο οικοδόμημα της ιστορίας της Ελλάδος, της Ιστορίας του Ελληνισμού. Συμλοπόν ξένε, που αισθάνεσαι τη νησιώτικη αυτή γη να σου μιλάει και τη γαλάζια θάλασσα να σε κλείνει στην απεραντοσύνη της, κράτησε μέσα στην καρδιά σου μια θέση και γι' αυτό το αραξοβόλι της μνήμης και της νοσταλγίας...

Οι Σπέτσες κατά τον 7ο – 9ο αι. μ.Χ.

Ιστορική τοποθέτηση με βάση νεότερα αρχαιολογικά ευρήματα

Της **Αικατερίνης Καλαντζή – Σμπυράκη**

Προϊσταμένης της 2ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων

ΔΥΟ ΣΩΣΤΙΚΕΣ ανασκαφές που έγιναν από την υπογράφουσα στις Σπέτσες το φθινόπωρο του 1996 και την άνοιξη του 1997 στην περιοχή Ανάληψη, σε δημοτικό χώρο και σε ιδιωτικό οικόπεδο αντίστοιχως, κοντά στο Παλιό Λιμάνι, έφεραν σε φως ερείπια κτισμάτων, τα οποία από τα ανασκαφικά ευρήματα (κεραμεική και νομίσματα) μπορούν να χρονολογηθούν με αρκετή ασφάλεια στον 7ο αι. μ.Χ. Ειδικότερα, ο χώρος όπου έγινε η έρευνα τον Απρίλιο 1997 (οικόπεδο Βελωτά, στη θέση Ευαγγελίστρια) βρίσκεται απέναντι από τη ΝΔ γωνία του ναού της Ευαγγελίστριας, που είναι κτισμένος πάνω σε βασιλική του 6ου αι., τμήμα της οποίας είχε πρώτος αποκαλύψει ο αείμνηστος βυζαντινολόγος Γ. Σωτηρίου, που ανέσκαψε τον χώρο γύρω από τον ναό το 1938.

Σε συνδυασμό και με τα ευρήματα στην περιοχή Ζογεριά (της ίδιας εποχής περίπου), η άφθονη κεραμεική που βρέθηκε στην Ανάληψη αποτελεί ένδειξη για την ύπαρξη κατοίκησης σε αυτό το σημείο κατά τους πρώτους βυζαντινούς χρόνους, και η ύπαρξη νομισμάτων του Κωνσταντίνου Β' (641–668 μ.Χ.) και άλλων μεταγενεστέρων αυτοκρατόρων του Βυζαντίου τεκμηριώνει την ιστορική αλήθεια για το ότι το νησί των Σπετσών κατά την εποχή αυτή ήταν σταθμός, «πέραςμα» για τους κατοίκους της απέναντι ακτής (Αργολίδας και κυρίως Ερμιόνης και Πόρτο Χέλι), οι οποίοι στην προσπάθειά τους να γλιτώσουν από τα στίφη των επιδρομέων, σαλπάριζαν με τα πλοία τους για ασφαλέστερα μέρη. Στη διαδρομή τους όμως αγκυροβολούσαν, έστω και για μικρό χρονικό διάστημα, στο φιλόξενο νησί της Πιτυούσσας. Διότι φαίνεται ότι ακριβώς η ύπαρξη τόσων πολλών πηλών (=πεύκων) εξασφάλιζε την απόκρυψή τους από τα εχθρικά βέλη.

Επιδρομές και λαφυραγωγίες

Η ανασκαφική έρευνα, επιτελώντας το έργο της, που είναι να αποδείξει την αλήθεια της ιστορικής πληροφορίας, επιβεβαιώνει τις μέχρι τώρα πληροφορίες, ότι δηλαδή το νησί κατά τους πρωτοβυζαντινούς χρόνους (από το 624 ως το 1071 μ.Χ.) δέχθηκε ταξιδιώτες πρόσφυγες και ναυτικούς από την απέναντι ακτή. Ποιοι ήταν όμως οι επιδρομείς που αναγκάζαν τον γηγενή πληθυσμό να εγκαταλείπει τις πατρικές εστίες ομαδόν;



Οστρακα αγγείων από την ανασκαφή δημόσιου χώρου στην Ανάληψη Σπετσών. Η άφθονη κεραμεική εδώ δείχνει εγκατοίκηση κατά τους πρωτοβυζαντινούς χρόνους (φωτ.: 2η ΕΒΑ).

Αρχικά ήταν οι Σλάβοι, που είχαν επεκταθεί σε όλη την κυρίως Ελλάδα και ιδίως την Πελοπόννησο. Αργότερα, όμως, ο «επιτιθέμενος» ήταν ο στρατός των βυζαντινών αυτοκρατόρων, που εξεστράτευε ακριβώς για να διώξει τους Σλάβους από τα εδάφη της κυρίως Ελλάδος.

Διότι, όπως μας πληροφορεί και ο σύγχρονος χρονογράφος Θεοφάνης, η αυτοκράτειρα Ειρήνη, το 783 μ.Χ., «αποστέλλει Σταυράκιον τον πατρίκιον και λογοθέτην του οξέος δρόμου μετά δυνάμεως πολλής κατά των Σκλαυινών εθνών. Και κατελθών επί Θεσσαλονίκην και Ελλάδα, υπέταξε πάντας και υποφόρους εποίησε τη βασιλεία, εισήλθε δε και εν Πελοποννήσω, και πολλήν αιχμαλωσίαν και λάφυρα ήγαγε τη των Ρωμαίων βασιλεία». Το γεγονός αυτό θεωρείται μια ακόμη απόδειξη της σλαβικής επεκτάσεως στη νότια Ελλάδα – Πελοπόννησο.

Και αργότερα, ο Κωνσταντίνος ο Πορφυρογέννητος, στο έργο του *Προς τον ιδιον υιόν Ρωμανόν*, που συνέγραψε το 805 μ.Χ. (κεφ. 49) δίνει την πληροφορία ότι οι Σλάβοι της Πελοποννήσου ήταν διασκορπισμένοι σε αγροτικούς οικισμούς («οι Σκλάβοι εν των θέματι όντες Πελοποννήσου, απόστασιν εννοήσαντες, πρώτον μεντας των γειτόνων οικίας των Γραικών εξεπόρθουν και εις αρπαγήν ετίθεντο, έπειτα δε κατά των οικητόρων της των Πατρών ορμήσαντες πόλεως...») με αποτέλεσμα ο Σταυράκιος να περιορισθεί στη συλλογή λαφύρων και σύλληψη αιχμαλώτων.

Αναταραχή και αστάθεια

Το γιατί τα ανασκαφικά ευρήματα των Σπετσών είναι ταπεινά, απλοί τοίχοι με αργολιθοδομή και κοινά νομίσματα μεγάλης κυκλοφορίας, εξηγείται εάν λάβει κανείς υπόψη ότι, με ελάχιστες εξαιρέσεις, η περιόδο από το θάνατο του Ιουστινιανού Α' (565) ως την άνοδο του Λέοντος Γ' (717) χαρα-

κτηρίζεται από αστάθεια και ανώμαλη, ταραγμένη πολιτική ζωή. Χωρίς αμφιβολία, η κατάσταση της αυτοκρατορίας αντικατοπτρίζει μια έντονη έλλειψη κοινωνικής ισορροπίας, αφού στη διάρκεια ενάμιση αιώνα δεκαπέντε αυτοκράτορες εναλλάσσονται στο θρόνο. Από αυτούς, μόνο οι πέντε ενθρονίζονται νόμιμα και όχι με στρατιωτικό κίνημα. Αυτή η κατάσταση έχει ως αποτέλεσμα την ισχυροποίηση της τάξης των γαιοκτημόνων εις βάρος της ισχύος του κράτους και της κεντρικής εξουσίας.

Παράλληλα, εξακολουθούν κατά το β' μισό του 7ου αι. οι επιθέσεις των Αράβων και η ραγδαία πρόελασή τους προς τα ζωτικά κέντρα της αυτοκρατορίας. Η προέλαση αυτή ανακόπηκε μόνο στο τέλος του 7ου αιώνα.

Η δημογραφική κρίση που σημειώνεται την κρίσιμη περίοδο του 7ου – 8ου αι., εκτός από την προέλαση των Αράβων στην Ανατολή διευκόλυνε και τη διεύδυση των Σλάβων στις βόρειες επαρχίες της χερσονήσου του Αίμου. Τα παράλια του Αιγαίου δηλώνονται, ενώ πολλά νησιά ερημώνονται ήδη από τα μέσα του 7ου αι., όταν ο αραβικός στόλος αρχίζει να κυριαρχεί στην ανατολική Μεσόγειο. Αυτή η κυριαρχία κορυφώνεται στις αρχές του 9ου αι. με την κατάληψη της Κρήτης (823–828) και την καταστροφή της Αίγινας την ίδια εποχή.

Οι επιδρομές, οι δηώσεις και οι αιχμαλωσίες του πληθυσμού συνεχίζονται κατά τους βυζαντινοβουλγαρικούς πολέμους του 8ου και του 9ου αι. Γεγονός που οδηγεί την κεντρική εξουσία να κάνει μετοικεσίες πληθυσμών (Ελλήνων ή Σλάβων) στα εξασθενημένα μέρη της αυτοκρατορίας.

Ο αυτοκράτορας Νικηφόρος Α' (809–810) αποικίζει τις «σκληρηνίες» (δηλαδή πρώην οικισμούς Σλάβων), περιοχές της Θράκης και της Πελοποννήσου, ώστε κατ' αναλογία συμπεραίνει κανείς ότι ο 9ος αι. είναι η εποχή που αποικήθηκε και το νησί των Σπετσών από τους Σλάβους.